

Oponentský posudek na magisterskou práci Ľuboše Slováka *Rehabilitace smyslově vnímaného světa z environmentální perspektivy Davida Abrama*

Všeobecný úvod:

Autor posuzované práce si vybral nelehké téma, jde o pokus předložit „alternativu k převažujícímu vědeckému pohledu na život“ založenou na díle Davida Abrama. Cílem práce je „rehabilitace jevů“ (tento titul se patrně nedopatřením objevil i na deskách posuzované práce) a její myšlenkové zakotvení spočívá ve fenomenologické tradici M. Heideggera a H. Arendtové. Autor na kritice genocentrického paradigmatu (první část) ukazuje, že současná biologie hlavního proudu není z environmentální perspektivy dobrým myšlenkovým pozadím pro vnímání světa. Předkládá k úvaze, zda by některé alternativní směry v biologii (Driesch, Portmann) neposkytly vhodnější platformu pro environmentálně citlivý přístup ke světu (druhá část). Třetí částí práce je představení Abramova díla, včetně četných poukazů na fenomenologii tělesnosti Merleau-Pontyho. Závěrem je Abramova filosofie předložena jako vhodné východisko pro český environmentální diskurz, přičemž nechybí některé kritické poznámky k celku práce.

„Jak se vztahovat k přírodě – živým bytostem?“ – tak zní otázka, která zakládá současný environmentální diskurz. Tento problém má rozměr filosofický, vědecký a praktický; autor se drží převážně filosofického hlediska, které ovšem (většinou problematicky) rozšiřuje na vědecké uchopení problematiky. Autor má jistě pravdu, že v současnosti vědecký pohled značně ovlivňuje obě další roviny uchopení problému: věda je důležitá společenská instituce, jejíž výsledky jsou mnohdy nekriticky přijímány jako konečné pravdy. Potíž je v tom, že se práce pouští především do *filosofického*, nikoliv sociologického rozboru postavení „chrámu vědy“. Spojovat vědeckost s monopolizací pohledu na svět je velký nešvar heideggerovské tradice ve fenomenologii.

K formální stránce práce:

Členění je přehledné, v rámci standardu humanitních oborů se autor dostatečně věnuje formálnímu vymezení předmětu zkoumání (pokus o rehabilitaci smyslově vnímaného světa v rámci environmentální filosofie), používaných pojmů (např. život, biologie, jev) a metodologie (kritická syntéza několika konceptů na pomezí biologie, filosofie a environmentalistiky).

Práce se zdroji je vyhovující, citační aparát je přehledný, s minimem chyb (Čapek 2013 na s. 53). K představení filosofie Merleau-Pontyho byly použity české překlady a kvalitní sekundární literatura (zejm. Čapek 2012). Synopse Abramova díla se zakládá na dostatečné znalosti českých překladů i anglických originálů. Anglické zdroje by neškodilo přidat ani ke kritice genocentrismu (S. J. Gould a zejména vynikající M. Midgley: *The Solitary Self – Darwin and the Selfish Gene*).

K obsahové stránce práce:

Za nejzdařilejší části práce považuji představení díla Merleau-Pontyho, jeho zasazení do environmentalistické perspektivy a synopsi díla D. Abrama. V těchto pasážích si je autor jistý svou pozicí a používá filosofický jazyk uměřený environmentalistickému diskurzu. Zajímavý je poukaz na tělesnost jako prostor, v němž se zakládá smyslovost a který je zdrojem porozumění pro živé, tedy tělesností obdařené bytosti. Podařené je rovněž představení Portmannovy biofenomenologie, i když zde zůstal nevyužitý potenciál pro palčivý problém oceňování hodnoty v praktické ochraně přírody (viz dále).

Za nejproblematictější aspekt celé práce považuji ostrou opozici autora vůči biologii (převážně v její neodarwinistické podobě) a vědě obecně. Ačkoliv mám pro emocionální postoj lemující tento světonázor pochopení, a jsem si vědom toho, že je v tzv. environmentálních kruzích značně rozšířen, neodpustím si několik kritických poznámek. V lepším případě mohou vést k diverzifikaci názorů na problém vzájemných vztahů vědy, postoje k životnímu prostředí a praktické politiky v dalším díle kolegy Slovaka a českém (sic!) environmentálním diskurzu obecně. Předeseílám, že v některých svých kritických názorech jsem ovlivněn Z. Kratochvílem, který je v práci mnohokrát citován, avšak velmi zjednodušeně jako stoupenec fenomenologie proti redukcionistické vědě.

Zaprvé a především: nepovažuji za vhodné úzké spojování novověké vědy (s jejím matematickým základem) s kořistnickým přístupem k přírodě. Tento topos najdeme v díle M. Heideggera a je velmi rozšířen nejen v českém environmentálním diskurzu. Rychlá otázka: jak souvisí statistické vyhodnocování zalesněnosti různých geografických jednotek s bezohledným těžením amazonského pralesa? Vědecké metody jsou nástrojem lidského ducha k poznávání přírody a jakým způsobem se s nimi zachází je spíše záležitostí osobního (příp. společenského) naladění ke světu. Bylo by mimořádně přínosné kriticky zhodnotit diverzitu hodnotových postojů ke světu přírody v osobách mýtických zakladatelů novověké vědy (rovněž cit. Slovákem): Galilea, Descarta a Newtona (jako nepřítel tělesnosti by vyšel patrně jen prostředně jmenovaný).

Zadruhé: ačkoliv se autor primárně stará o rehabilitaci jevů v rámci environmentální filosofie, hovoří o vědě (nikoliv scientismu) jako její konkurenci („monopol vědy na relevantní výpovědi o světě“, s. 109). To je zkratka, která v posledku vede k zastření rozdílu mezi vědou a vědeckou ideologií. Nejde zde o slovíčkaření, nýbrž o kritickou reflexi postavení environmentalismu v rámci současné společnosti, poznávání přírody a vzdělávání mládeže. Environmentální filosofie nemá za cíl být hodnotově neutrální, věda ano. Je jistě pravdou, že každý typ vědy vychází z určitých epistemologických východisek, které mají rovněž svůj emocionálně-hodnotový korelát (což autor vlastně ukázal na rozdílnosti vědeckých stanovisek neodarwinistů, Driesche a Portmanna), na druhou stranu se dobrá empirie pozná tak, že na těchto východiskách není *přímo* závislá! Každý poctivý vědecký přístup spojuje teorii právě se *světem jevů*. Objektivistický přístup ke světu není kazem vědecké metody, ale zkaženým plodem scientistického uvažování. Environmentalistika by se neměla vymezovat vůči vědě, ale pečovat o duši. Zde je možné vidět individuální (vzdělávání osob přístupných filosofii) i kolektivně-politický (citlivý a emocionálně založený společenský přístup k přírodě) rozměr.

Zatřetí a na závěr: je důležité si uvědomit, že jakkoliv jsou Abramova východiska důležitá pro vzdělávání environmentálně citlivých duší, sama o sobě zůstávají pasivním přístupem k problému environmentální krize. Jakmile připustíme její existenci, musíme mít v rámci současné společenské situace politiku, jakým způsobem ji čelit. A zde má podle mého názoru kruciální postavení věda, navzdory vši její nedokonalosti. (Slovák tento postoj víceméně připouští v odst. 7.1, celek práce je ale v tomto ohledu nevyvážený.) Environmentalistická filosofie si rovněž musí připustit, že člověk se stal v civilizovaných částech světa „manažerem“ rozsáhlých geografických oblastí a i poctivě myšlená ochrana přírody musí vybírat, kterým biotopům (potažmo živáčkům) „dá přednost“. Nestačí láska ke zvířatům, protože milovník motýlů bude mít jiné preference než ochránce šelem. Zde může mít jistě velkou roli ekologie, včetně své akademické podoby (jistě by bylo v práci plodnější vést polemiku s ekologem D. Storchem než evolučním biologem J. Zrzavým). Jakkoliv souzním s abramovským jevovým prožíváním přírody, samo o sobě nic neřeší. (Neodpustím si zde jednu sarkastickou poznámku, nechť ji autor přijme s úsměvem: paleolitický lovec obýval svět jistě velmi tělesně, což mu nijak nebránilo, skrze hlad právě naopak, vyhubit na severní polokouli většinu zvířat těžších než cca 80 kg. Celý koncept environmentální krize je pak výsledkem spíše našeho duchovního než tělesného prožívání světa: k tělesnosti odjakživa patří značná míra bezstarostné blaženosti.)

Přírodu chce chránit Dawkins i Zrzavý, poctivější diskuze s neodarwinistickým paradigmatickým z hlediska environmentalismu by vyžadovala analýzu důvodů, proč ji chránit a jak si poradit s problémem diferenčního ocenění hodnoty organismů (zde upozorněno pouze na rozpory ve Wilsonově přístupu). (Poznámka pod čarou: Myslím si, že česká environmentální filosofie je již dostatečně dospělá na to, aby se vyrovnala s osobou Zrzavého. Je to jistě cynik, ovšem zvířata by ve jménu sobeckých genů asi nehubil. Jeho časté příspěvky na Ekolistu jsou sice provokativní, ale myšlenkově podnětné.) Je ale celkově problematické a ne příliš poctivé proti sobě stavět environmentalismus a genocentrické paradigma v biologii. Cožpak akademičtí ekologové, jejichž předmětem zájmu je rovněž životní prostředí, ve svých pracích z genocentrismu reálně vychází? Zde by byla na místě spíše kritika současných ekologických paradigmat. Dawkinsovské uvažování nepohltilo všechny části biologie a nyní navíc slábne.

Vzhledem k autorově velmi dobrému pochopení biologie A. Portmanna považuji za promarněnou příležitost, že jeho klíčový pojem ranku nebyl převeden do environmentální perspektivy. Portmann se v citovaných Nových cestách biologie výslovně zmiňuje o tom, že naše hierarchické oceňování živých bytostí, intuitivní (zde možnost napojení na jevovost) a kvantifikovatelné zároveň (cerebrální indexy), je nepřiznaným východiskem pro praktickou ochranu přírody.

Přínos práce:

Souhlasím s hlavním autorovým východiskem, že epistemickou prioritou k ochraně přírody je péče o „pestrý svět našeho smyslového vnímání“ (s. 107). Abramovo dílo je vhodná platforma pro environmentální výchovu na všech stupních vzdělávání. Věřím, že se skrze filosofické uchopení představující Abrama v rámci fenomenologické tradice Slovákovi podaří obohatit český environmentální diskurz.

Náměty k diskuzi:

1. Vyjádřete se prosím k problému propojení exploatace přírody - věda – péče o jevy.
2. Jak lze Portmannův přístup použít v diskuzi s formalisticky uvažujícím ekologem, který bude tvrdit, že z evolučního hlediska jsou stejně cenné tasemnice jako velryby?
3. Na s. 13 autor cituje vedoucího práce Daňka v tom smyslu, že neutrální povaha vědy ji diskvalifikuje od toho, aby promlouvala do světa hodnot. Paradigmata se v rámci vědy mění, a tudíž nemohou být pevným základem pro environmentalistické snahy. Neotvírá však pluralita paradigmat dveře k diskuzi, zatímco jednotná hodnotová platforma má blízko k ideologii?

Celkové hodnocení:

Autor se v rámci možností současného environmentálního diskurzu poctivě vyrovnal s problémem nesourodosti vědeckého a fenomenologického přístupu k živým bytostem a přírodnímu prostředí. Srozumitelným a vhodným způsobem zreferoval dílo D. Abrama a ukázal jeho filosofické základy v oblasti fenomenologie. Práce sice nenabízí hlubší filosofické postřehy a v některých pasážích postrádá větší kritičnost k oběžným tématům environmentální filosofie (matematická věda – kořistnictví vůči přírodě), na druhé straně je psána s pokorou k problematičnosti exponovaného tématu a místy (zejm. Postscriptum) je cítit autorův zdravý nadhled nad vlastními možnostmi (nelehká pozice mezi světy vědy, filosofie a environmentalismu).

Práci doporučuji k obhajobě a hodnotím počtem bodů 14 – 18 (z 20), výslednou známku nechávám na výkon při obhajobě.

V Hradci Králové dne 20.1.2015

Filip Jaroš